

סוגיית תמורה - תוצאה או מעשה?

ד"ר חזות גבריאלי

וְאִם בְּהִמָּה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לִיקְזָק כָּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לִיקְזָק יִהְיֶה קֹדֶשׁ: לֹא יִחְלִיפוּ וְלֹא יִמִּיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ רָע בְּטוֹב וְאִם הָמִיר יִמִּיר בְּהִמָּה בְּבִהְמָה וְהָיָה הוּא וְתַמּוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ, (ויקרא כז, ט-י).

בלשון המשנה בריש תמורה:

הכל ממירין, אחד אנשים ואחד נשים. לא שאדם רשאי להמיר, אלא שאם המיר - מומר, וסופג את הארבעים.

התמורה מועילה, שתי הבהמות קדושות. בנוסף יש מלקות על הלאו דמימר. בהקשר זה מובאת בתלמוד מחלוקת יסודית:

אמר אביי: כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד. אם עביד - מהני; דאי סלקא דעתך לא מהני, אמאי לקי? רבא אמר: לא מהני מידי, והאי דלקי - משום דעבר אמימרא דרחמנא הוא, (תמורה ד ע"ב).

אביי טוען שכל מה שהתורה אוסרת עלינו לעשות, אם עברנו ועשינו הדבר חל. הראייה מעונשי התורה, שאם לא חל למה נענש? ההנחה הינה שלא ניתן להלקות אם אין למעשה העבירה תוצאה כלשהי בעולם. על כן ראיית אביי הינה מן העונש ולא מן הלאו.

לעומתו, רבא טוען שאם התורה אוסרת משהו, אזי לא ניתן 'לפעול' אותו. על מה אם כן מלקים את העבריינים? על כך שעבר אמימרא דרחמנא, כלומר שרצה לפעול נגד ציווי התורה, גם אם בסופו של דבר הוא לא הצליח בכך.

מחלוקת זו נוגעת בכמה משורשי ההלכה. נגזרים ממנה שאלות מטא-הלכתיות כבדות: מה היחס בין ציווי לבין המציאות המשפטית - הלכתית, האם הציווי קובע את המציאות ולכן אנחנו לא יכולים לשנות זאת? מה היחס בין הציווי לבין החופש שלנו לפעול? על מה בדיוק ניתן עונש לעברייני הלכת, על תוצאה או על פעולה? עניין זה נוגע ישירות גם לשאלת אופי השיפוט ההלכתי, האם היא בעלת אופי טלאולוגי (שופטת לפי תוצאות) או דאונטולוגי, (שופטת לפי כוונות)? ואולי גם לאופי המצוות והעבירות עצמן, מצוות 'פעולה' או 'תוצאה'?

הרמב"ם בפ"ו מבכורות ה"ה כותב בעניין דומה כך:

מעשר בהמה אסור למוכרו כשהוא תמים שנאמר בו לא יגאל, מפי השמועה למדו שזה שנאמר לא יגאל אף איסור מכירה במשמע שאין נגאל ואינו נמכר כלל, ויראה לי שהמוכר מעשר לא עשה כלום ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקה כמוכר חרמי כהנים שלא קנה לוקח וכו' ויראה לי שיתבאר במקומו.

מסברתו נראה לו כי המוכר מעשר לא קנה הלוקח, כלומר המכירה אינה מועילה. לכאורה הוא פוסק כאן כרבא, הסובר 'אי עביד לא מהני'. בהמשך דבריו הרמב"ם מסביר שבגלל זה גופא, המוכר אינו לוקה על לאו זה. אבל רבא הרי סובר שלוקים גם אם המקח לא חל, מפני שעבר אמימרא דרחמנא!!

הסטייפלר, בספרו **ברכת פריץ** (על פרשיות השבוע), מסביר כי יסוד המחלוקת בין אביי לרבא הוא בשאלה מה עיקר אזהרת התורה. לפי אביי, עיקר האזהרה הוא שלא להחיל את

החלות האסורה, ומשלא עשה כן אין סיבה להלקות אותו. לעומת זאת, לפי רבא, עיקר האזהרה היא לא לעשות מעשה שבאופן הרגיל מחיל חלות כזו. לכן אף שהחלות לא חלה נגד רצון התורה בכל זאת הוא לוקה.

לפי זה הוא מסביר שהמחלוקת הזו נוגעת רק לאיסורים שנאמרו על **הגברא**. אבל באיסורים שבהם הבעייה היא **התוצאה** עצמה, שם, אם התוצאה לא הושגה גם רבא יסכים שאין על מה להלקות אותו.

לגבי תמורה התורה מצווה אותנו "לא ימיר", כלומר **ציווי על האדם לא לעשות פעולת המרה**, ובזה נחלקו אביי ורבא. לעומת זאת, במעשר בהמה הפסוק מצווה אותנו בלשון סביל: "לא יימכר". זו לשון המצווה **שהתוצאה לא תתרחש** (כלומר שהחפץ לא יהיה מכור), כאן גם רבא יודה שבמקום שהמכירה לא חלה אין סיבה להלקות אותו.

להערות ולרכישת ספרי 'מידה טובה': hazutg@gmail.com